

Jacek Mańczak

Przedawnienie roszczenia a nagrodę (gratyfikację) jubileuszową

Palestra 26/1-3(289-291), 43-48

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

25.II.1964 r. o zatrudnieniu absolwentów szkół wyższych (Dz. U. Nr 8, poz. 49). Stosownie do przepisów tej ustawy, jeżeli absolwent uchyla się od wykonania umowy stypendialnej o stypendium fundowane lub umowy przedwstępnej zawartej przed ukończeniem studiów z konkretnym zakładem pracy albo też jeżeli nie podejmie pracy w zakładzie, do którego został skierowany, obowiązany jest zwrócić temu zakładowi sumę równą otrzymanemu w czasie studiów stypendium państwowemu oraz połowie kosztów wykształcenia absolwenta danego kierunku studiów. O obowiązku zwrotu tych należności orzeka właściwy organ administracji państwowej. Orzeczenie tego organu podlega wykonaniu przymusowemu w trybie egzekucji administracyjnej świadczeń pieniężnych. Absolwent może ze swej strony, w terminie miesięcznym od dnia doręczenia orzeczenia, wnieść do sądu pozew o ustalenie, że należność nie istnieje w całości lub w części (art. 7 ustawy).

Tak więc unormowanie objęte art. 7 ustawy o zatrudnieniu absolwentów szkół wyższych wyłącza w zakresie nim określonym postanowienia § 1 ust. 2 pkt 1 cyt. rozp. Rady Ministrów z dnia 27.IX.1966 r., a przede wszystkim należności z tytułu zwrotu stypendiów udzielonych studentom szkół wyższych, a także zwrotu kosztów wykształcenia. Inne należności wymienione w § 1 ust. 2 pkt 1 powyższego rozporządzenia, a mianowicie zasiłki i inne koszty związane ze szkoleniem, nie zostały wyłączone przez art. 7 ustawy. Ponieważ brak jest innych przepisów szczególnych regulujących odrębnie egzekucję tych należności, przeto do ich ściągania ma pełne zastosowanie § 1 ust. 2 pkt 1 powołanego rozporządzenia.

Powyższego rozróżnienia nie przeprowadza Sąd Najwyższy we wzmiankowanej uchwale z dnia 8.X.1970 r. III CZP 69/69, ale dostrzega już je w orzeczeniu z dnia 16.I.1973 r. III PRN 39/72.²²

²² OSPiKA 1973, nr 7—8, poz. 161.

JACEK MAĆCZAK

PRZEDAWNIENIE ROSZCZENIA O NAGRODĘ (GRATYFIKACJĘ) JUBILEUSZOWĄ

Autor rozważa w artykule kwestię wymagalności roszczeń o nagrody jubileuszowe w świetle uchwały nr 138 Rady Ministrów oraz podstawy prawne przedawnienia roszczeń o takie nagrody.

I. Uwagi wstępne

1. Wejście w życie przepisów uchwały nr 138 Rady Ministrów z dnia 22 września 1978 r. w sprawie ustalania okresów pracy i innych okresów uprawniających do nagrody jubileuszowej oraz zasad jej obliczania i wypłacania¹ zwiększyło krąg pracowników uprawnionych do nagród. Wzrosła też, przynajmniej przejściowo, ilość

¹ MP z 1978 r. Nr 35, poz. 132 (uchwała będzie nazywana dalej „uchwałą”).

wątpliwości związanych z nabywaniem uprawnień do tych nagród. Skala problemu zależy zresztą od zasad przyznawania nagród w poszczególnych branżach. Jest ona większa w gałęziach gospodarki, w których nagrody przyznaje się na korzystniejszych zasadach, tj. po krótszym okresie pracy, oraz w wyższym wymiarze niż przeciętnie.² Decyzje o wypłacie lub odmowie wypłaty często wielotysięcznych kwot są sprawą niebagatelną.

Jednym z problemów mogących budzić wątpliwości w związku z wejściem w życie nowych przepisów jest kwestia przedawnienia roszczeń o nagrody jubileuszowe.

2. Praktyka w zakresie stosowania przepisów o przedawnieniu do roszczeń o nagrody jubileuszowe uległa istotnym zmianom po wejściu w życie kodeksu pracy. Artykuł 284 obowiązującego dawniej kodeksu zobowiązań stanowił, że z upływem lat trzech ulegają przedawnieniu wierzytelności pracowników z tytułu wynagrodzenia za pracę (podkr. moje — J.M.) i zwrotu poniesionych wydatków.

Gratyfikację jubileuszową można zdefiniować jako dodatkowe, jednorazowe świadczenie zakładu pracy, do czego pracownik nabywa prawo podmiotowe po przepracowaniu przewidzianego okresu w tych gałęziach, w których prawo do gratyfikacji przewiduje układ zbiorowy pracy lub inny branżowy akt prawny.³

W piśmiennictwie na ogół uważa się, że gratyfikacja nie jest składnikiem wynagrodzenia za pracę. Przyjmuje się natomiast, że należy ona do „innych świadczeń związanych z pracą” lub „świadczeń przypadających pracownikowi w związku z zatrudnieniem”.⁴ W tej sytuacji uzasadnione były wątpliwości, czy art. 284 k.z. można stosować do roszczeń o wypłatę gratyfikacji.⁵

Wyjście z tej sytuacji umożliwiły postanowienia niektórych układów zbiorowych, w których zostało stwierdzone, że nabycie prawa do nagrody w wyższym wymiarze powoduje wygaśnięcie nie wykorzystanego uprawnienia do nagrody niższego stopnia.⁶ W branżach, których układy zbiorowe nie zawierały powyższych postanowień, polecono stosować je na zasadzie analogii. Praktyka sprowadzała się więc do niestosowania przepisów o przedawnieniu, a jedynie przyjmowała wygaśnięcie roszczenia z chwilą nabycia prawa do nagrody wyższego stopnia.⁷

Wątpliwości usunął kodeks pracy, przewidujący w art. 291 trzyletni okres przedawnienia roszczeń ze stosunku pracy. Sprawy ze stosunku pracy (*sensu largo*) dotyczą bowiem nie tylko wynagrodzenia za pracę, lecz również innych świadczeń,⁸ co wynika np. z treści art. 248 § 1 pkt 1 k.p.

² Na przykład już po 10 lub 15 latach pracy albo w wymiarze 350 lub 400% miesięcznych zarobków. Por. np.: UZP dla Pracowników spółdzielczości budownictwa mieszkaniowego, UZP dla Pracowników gospodarki komunalnej i mieszkaniowej (i zał. nr 24-a tego Układu), UZP dla Pracowników instytucji artystycznych i inne.

³ Por. B. Wagner: Z problematyki prawnej gratyfikacji jubileuszowych, „ZNUJ — Prace Prawnicze” 1974 r., z. 63, s. 136; Kodeks pracy — Komentarz (praca zbiorowa), Warszawa 1977, s. 285.

⁴ Por. T. Zieliński: Zarys wykładu prawa pracy, cz. II, Katowice 1978, s. 351; Kodeks pracy — Komentarz (...), s. 279. Natomiast W. Szubert (Zarys prawa pracy, Warszawa 1976, s. 258) kwalifikuje „premię jubileuszową” jako „część wynagrodzenia za pracę”.

⁵ Por. T. Radziński: Nagrody jubileuszowe, Warszawa 1972, s. 99. Natomiast J. Kruszevska stwierdza, że art. 284 k.z., podobnie jak art. art. 118 i 120 k.c., miał zastosowanie do nagród jubileuszowych [J. Kruszevska: Uprawnienia pracowników do nagród (gratyfikacji) jubileuszowych, zasady ich obliczania i wypłacania oraz termin ich przedawnienia, Pałestra 1979, nr 6, s. 48].

⁶ Tak np. Zał. nr 12 do UZP dla Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Zał. nr 12 do UZP dla Przemysłu Szklarskiego i Ceramicznego.

⁷ Por. T. Radziński, *ibid.*, s. 99.

⁸ Por. uwagi J. Broła (w.): Kodeks pracy — Przepisy wykonawcze i związkowe — Wyjaśnienia i orzecznictwo, Warszawa 1979, s. 971.

Obecnie panuje więc zgodność co do tego, że roszczenie o gratyfikację jubileuszową przedawnia się z upływem lat 3 od dnia, w którym stało się ono wymagalne.⁹

3. Sposób liczenia biegu przedawnienia zależy od przepisów obowiązujących w dniu powstania prawa do nagrody. W zależności od terminu powstania można wyróżnić trzy grupy roszczeń o wypłatę nagrody:

- a) roszczenia powstałe przed dniem wejścia w życie uchwały, których nie wypłacono do dnia 1 stycznia 1980 r.,
- b) roszczenia powstałe w dniu wejścia w życie uchwały (w związku z wprowadzeniem odmiennych zasad obliczania stażu pracy uprawniającego do nagrody),
- c) roszczenia powstające po dniu 1 stycznia 1980 r. w wyniku osiągnięcia wymaganego stażu pracy lub wprowadzenia nagród w zakładach, które dotychczas nagród takich nie wypłacały.

Wątpliwości wylaniają się w związku z pierwszą grupą roszczeń, a to ze względu na mogące powstać problemy intertemporalne.

II. Zagadnienia intertemporalne

1. Wejście w życie nowych przepisów rodzi, w wypadku nieuregulowania tej kwestii, wątpliwości co do zakresu stosowania przepisów dawnych.

Uchwała uchyliła z dniem 1 stycznia 1980 r. zarządzenie nr 100 Prezesa Rady Ministrów (§§ 12 i 13). Może więc zrodzić się wątpliwość, jak zakwalifikować roszczenia powstałe jeszcze pod rządami dawnych przepisów, których nie zaspokojono do końca 1979 r., np. wskutek ich opóźnionego udokumentowania, opieszałości zakładu itp. Podstawowe znaczenie ma tutaj tzw. zasada nieretroakcji (*lex retro non agit*) głosząca, że ustawa „działa” tylko na przyszłość, wobec czego nie obejmuje ona swoją mocą obowiązującą okresu poprzedzającego jej wejście w życie.¹⁰ Zasadę nieretroakcji statuuje m.in. art. 3 k.c. („Ustawa nie ma mocy wstecznej, chyba że to wynika z jej brzmienia lub celu”), mający odpowiednie zastosowanie do stosunków pracy.¹¹ Nowe przepisy o gratyfikacjach nie mają zatem mocy wstecznej. Całkowite uchylenie z dniem 1 stycznia 1980 r. dotychczasowych przepisów pozwala natomiast uznać, że także do skutków prawnych związanych ze stosunkiem prawnym powstałym pod rządem dawnych przepisów, ale realizujących się już po wejściu w życie nowych przepisów — należy stosować te nowe przepisy (tzw. zasada bezpośredniego działania nowej ustawy).¹²

Powyższe stanowisko potwierdzają Wyjaśnienia Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych,¹³ w których stwierdza się m.in., że „poczynając od dnia 1.I.1980 r. okresy uprawniające do uzyskania nagrody jubileuszowej będą ustalane według zasad określonych w powołanej uchwale. Zasady tę będą miały zastosowanie przy ustalaniu wszystkich okresów uprawniających do nagrody, a więc również okresów sprzed dnia 1.I.1980 r., tj. sprzed dnia wejścia w życie uchwały. Z dniem wejścia

⁹ Patrz np.: J. Kruszewska: op. cit., s. 48.

¹⁰ Patrz np.: S. Grzybowski: System prawa cywilnego — Część ogólna, Wyd. PAN. 1974, s. 134 i nast. oraz powołana tam literatura.

¹¹ Tak orzeczenie SN z dnia 25.IV.1973 r. I PZ 7/75, OSNCP 1976, nr 1, poz. 17 oraz Kodeks pracy z komentarzem (praca zbiorowa), Warszawa 1979, s. 703.

¹² Por. np. A. Wolter: Prawo cywilne — Zarys części ogólnej, Warszawa 1977, s. 89.

¹³ Wyjaśnienia Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych (PP-500-1031/79) dotyczące uchwały nr 138 Rady Ministrów z dnia 22.IX.1978 r. w sprawie ustalania okresów pracy i innych okresów uprawniających do nagrody jubileuszowej oraz zasad jej obliczania i wypłacania (maszynopis powielany), Warszawa 1979.

w życie uchwały nr 138 stosowane dotychczas zasady ciągłości pracy przestają mieć zastosowanie w zakresie ustalania uprawnień do nagród jubileuszowych”.

Zgodnie więc z zasadami nieretroakcji i bezpośredniego działania nowej ustawy staż pracy sprzed 1 stycznia 1980 r. należy obecnie oceniać według zasad nowej uchwały. Dotyczy to jednak tylko wypadków, w których staż ten stanowi podstawę do uprawnień gratyfikacyjnych nabywanych z dniem 1 stycznia 1980 r. lub później. Natomiast prawa nabyte już przed wejściem w życie uchwały pozostają w mocy zgodnie z zasadą nieretroakcji.

Dokonanie powyższych ustaleń pozwala przejść do omówienia zasad obliczania biegu przedawnienia roszczeń o wypłatę nagród jubileuszowych.

III. Początek biegu przedawnienia roszczeń o wypłatę nagród jubileuszowych

1. Zgodnie z art. 291 § 1 k.p. przedawnienie roszczeń biegnie od dnia, w którym stały się one wymagalne, a więc od dnia, w którym uprawniony ma możliwość żądania zaspokojenia roszczenia,¹⁴ tj. może wystąpić z konkretnym żądaniem do komisji rozjemczej lub odwoławczej albo do sądu.¹⁵

Z § 8 uchwały wynika, że prawo do nagrody nabywa pracownik w dniu upływu okresu uprawniającego do tej nagrody. Pracownik jest obowiązany przy tym udowodnić swoje prawo (§ 8 ust. 3 uchwały). Chwila udowodnienia nie wpływa jednak na wymagalność roszczenia. W przeciwnym razie przedawnienie nie biegłoby również wobec pracownika zwlekającego z wykonaniem obowiązku udokumentowania prawa do nagrody, co nie wydaje się zasadne. Nieudowodnienie w terminie uprawnień, jak i opóźnienie zakładu pracy wypłacającego nagrodę mogą więc pozbawić pracownika tej nagrody.¹⁶

2. Powracając do trójczłonowego podziału roszczeń o wypłatę nagród jubileuszowych, przedstawionego w rozdziale I pkt 3, należy stwierdzić, że trzyletni termin przedawnienia roszczeń o wypłatę nagrody jubileuszowej, powstałych przed 1 stycznia 1980 r., biegnie również od dnia, w którym świadczenia te stały się wymagalne. Oczywiście nie można wyłączyć tego, że nabyte przed dniem 1 stycznia 1980 r. i nie zaspokojone do tego dnia prawa do nagrody zbiegną się z prawami nabytymi z mocy postanowień uchwały nr 138. Szczegółowe rozważania na temat takiego zbiegu przekraczają jednak ramy niniejszego opracowania.

3. Przewidziane w uchwale korzystniejsze zasady zaliczania przerw w zatrudnieniu oraz tzw. okresów zaliczalnych (por. § 4 i 5 uchwały) powodują, że na podstawie nowych przepisów wiele osób uzyskało prawo do nagrody już z dniem wejścia w życie uchwały. Zgodnie bowiem z powołaną wyżej zasadą bezpośredniego działania nowych przepisów podstawę do oceny uprawnień nabywanych po dniu 31 grudnia 1979 r. stanowią wyłącznie przepisy uchwały. Datą nabycia prawa do nagrody (a więc również wymagalności świadczenia) jest wtedy data wejścia w życie uchwały.¹⁷ Od tej daty biegnie więc również trzyletni okres przedawnienia roszczeń o wypłatę nagrody, i to nawet wówczas, gdy staż pracy, obliczony na podstawie przepi-

¹⁴ Por. np. Kodeks cywilny — Komentarz (praca zbiorowa), Warszawa 1972, t. I, s. 273; S. Grzybowski: System (...), s. 642 i powołana tam literatura.

¹⁵ Kodeks pracy — Komentarz (...), s. 820.

¹⁶ Odmiennie J. Bról i J. Pacho: Prawo pracy w praktyce komisji rozjemczych i odwoławczych, Warszawa 1979, s. 190. Autorzy ci są zdania, że w wypadku braku w aktach osobowych pracownika dokumentacji co do okresu pracy nagroda staje się wymagalna dopiero z dniem udokumentowania prawa do niej.

¹⁷ Tak samo powołane już wyżej Wyjaśnienia Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, s. 6.

sów uchwały przekracza — na dzień 1 stycznia 1980 r. — o kilka lat staż wymagany do nabycia nagrody.¹⁸

4. Rozważając kwestię wymagalności roszczeń o nagrodę jubileuszową, należy zastrzymać się przy § 10 uchwały. Stanowi on, że pracownikom przechodzącym na emeryturę lub rentę inwalidzką, którym do nabycia prawa do nagrody brakuje mniej niż 12 miesięcy, licząc od dnia rozwiązania stosunku pracy, nagrodę wypłaca się w dniu rozwiązania tego stosunku. Przepis ten oznacza, że roszczenie o nagrodę jubileuszową staje się w omawianym wypadku wymagalne już w dniu rozwiązania umowy o pracę. Powyższa zasada dotyczy wypadków, w których pracownik kończy stosunek pracy i odchodzi na emeryturę lub rentę. Nie znajduje ona zastosowania, gdy stosunek pracy nie zostaje rozwiązany, a następuje tylko zmiana warunków pracy i płacy na mocy porozumienia stron, a także gdy pracownik kontynuuje pracę w innym zakładzie wypłacającym nagrody, np. w zmniejszonym wymiarze godzinowym. W takich wypadkach nabywa on prawo do nagrody na ogólnie obowiązujących zasadach ustalonych w § 8 uchwały.

Postanowienia § 8 uchwały zachowują moc także w branżach, których układy zbiorowe ustalają termin wypłaty nagród na określony dzień (np. Pierwszy Maja, Barburka, Dzień Stocznio-wca itp.). Zgodnie z przyjętą dotychczas praktyką¹⁹ postanowienia te nie oznaczają przesunięcia wymagalności świadczenia na dzień święta wskazanego w układzie zbiorowym, gdyż byłoby to sprzeczne z ogólną zasadą zawartą w § 8 ust. 2 uchwały, który stanowi, że wypłata nagrody powinna nastąpić niezwłocznie po nabyciu przez pracownika prawa do tej nagrody.

Dlatego nadal należy uwzględniać roszczenia pracowników, którzy zażądają wypłaty gratyfikacji niezwłocznie po uzyskaniu do niej prawa.

IV. Zrzeczenie się korzystania z przedawnienia i uwzględnienie upływu przedawnienia roszczeń o wypłatę nagród jubileuszowych

1. Szczegółowe rozważania na temat wymienionych w tytule kwestii (a także na temat przerwy i zawieszenia biegu terminu przedawnienia) nie wydają się potrzebne. Instytucję zrzeczenia się korzystania z przedawnienia i nieuwzględnienia jego upływu przedstawiono bowiem w ogólnych opracowaniach dotyczących przedawnienia.²⁰ Nasuwają się jednak pewne uwagi ściśle związane tylko z omawianym rodzajem roszczeń.

Artykuł 292 § 1 k.p., dotyczący możliwości zrzeczenia się korzystania z przedawnienia, nie zawiera żadnych ograniczeń. W literaturze stwierdzono, że zrzeczenie się następuje w sytuacjach, gdy rozpatrzenie sprawy leży, mimo wszystko, w interesie podmiotu zrzekającego się (np. chęć ekskulpacji).²¹ W sprawach o wypłatę gratyfikacji takich sytuacji nie będzie. Mogą jednak powstać okoliczności uzasadniające

¹⁸ Np. okazuje się, że na dzień 1 stycznia 1980 r. staż ten wyniósł 29 lat, a nagroda jubileuszowa przysługuje już po 25 latach pracy.

¹⁹ Patrz: T. Radziński: Nagrody jubileuszowe, Warszawa 1972, s. 95.

²⁰ Patrz np.: W. Formański: Przedawnienie roszczeń (w:) Nowe prawo pracy, Warszawa 1973, s. 519 i 520; M. Piekarski: Przedawnienie roszczeń ze stosunku pracy, NP 1975, nr 1, s. 18 i nast.; A. Jachimowicz: Przedawnienie roszczeń w kodeksie pracy, PUG 1974, nr 11, s. 367 i nast.; W. Bobber: Przedawnienie w kodeksie pracy, PZS 1975, nr 8-9, s. 29 i nast.

²¹ Por. Kodeks pracy — Komentarz (...), s. 292.

zrzeczenie się ze względów społecznych, przede wszystkim wtedy, gdy odpowiedzialność za opóźnienie spoczywa na zakładzie pracy.²²

Wydaje się, że istnieje również podstawa do zrzeczenia się korzystania z przedawnienia, gdy dostarczenie w terminie potrzebnych dokumentów uniemożliwiły lub utrudniły pracownikowi długotrwała choroba, trudna sytuacja życiowa, szczególnie trudności w zdobyciu potrzebnej dokumentacji itp.²³

2. W przeciwieństwie do instytucji zrzeczenia się korzystania z przedawnienia — możliwość nieuwzględnienia upływu przedawnienia przez organ uprawniony do rozstrzygania sporów obwarowano określonymi warunkami. Opóźnienie w dochodzeniu roszczeń powinno być mianowicie usprawiedliwione wyjątkowymi okolicznościami i nie może być nadmierne (art. 292 § 2 k.p.).

Wydaje się, że wszystkie wymienione przykładowo w punkcie 1 okoliczności mogą — przy spełnieniu wymienionych warunków — również uzasadniać nieuwzględnienie upływu przedawnienia, gdyż mają charakter wyjątkowy.²⁴

Kodeks pracy nie określa natomiast, jakie opóźnienie należy uznać za nadmierne, gdyż zależy to przede wszystkim od charakteru okoliczności usprawiedliwiających to opóźnienie.²⁵ W praktyce przyjmuje się, że nie jest nadmierne opóźnienie nie przekraczające w zasadzie połowy terminu przedawnienia danego roszczenia.²⁶

Zmiana przepisów o gratyfikacjach może spowodować wzrost ilości sytuacji wymagających zastosowania przepisów o zrzeczeniu się korzystania z przedawnienia oraz nieuwzględnienia jego upływu. Umiarkowany liberalizm w tym zakresie wydaje się uzasadniony, jeśli uwzględnimy, że gratyfikacje jubileuszowe stanowią nagrodę za długoletnią, często nienaganną pracę.

²² Gdy na przykład — mimo posiadania kompletnych dokumentów — przez niedbalstwo lub pomyłkę nie wypłacone nagrody, dopuszczając przez to do przedawnienia.

²³ Por. J. Kruszevska: Jeszcze o nagrodach jubileuszowych, „Prawo i Życie” 1978, nr 12, s. 8.

²⁴ Por. np.: orzeczenie SN z dnia 17.VI.1969 r. II CR 189/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 48; orzeczenie SN z dnia 19.V.1970 r. II CR 179/70, OSNCP 1970, nr 12, poz. 224.

²⁵ Por. powołane wyżej (w przyp. 24) orzeczenie SN z dnia 17.VI.1969 r.

²⁶ Patrz: Kodeks pracy, Komentarz (...), s. 826.

KAZIMIERZ KORZAN

WYKONANIE I CHARAKTER ORZECZEŃ O BEZSKUTECZNOŚCI WYPOWIEDZENIA I O PRZYWRÓCENIU DO PRACY

Po wykazaniu istnienia rozbieżności poglądów na temat charakteru orzeczeń przywracających do pracy i orzekających o bezskuteczności wypowiedzenia umowy o pracę, autor uznaje te orzeczenia za deklaratywne i przez to nadające się do wykonania w trybie egzekucji świadczeń niezastępowalnych oraz w trybie pozaegzekucyjnym.

Wykonanie orzeczeń o bezskuteczności wypowiedzenia i przywróceniu do pracy wiąże się zarówno z ważnym — dla podmiotu zatrudniającego — zagadnieniem stabilizacji kadr, jak i z istotną dla pracownika kwestią odzyskania utraconego miejsca